

Sashalmi Endre, a Pécsi Tudományegyetem történész docense írta, aki egyszerre elismert kutatója az abszolutizmusnak (és általában a kora újkori államtörténetnek) – ehelyütt talán elegendő a Pannonica Kiadó gondozásában 2006-ban megjelent, *A nyugat-európai államfejlődés vázlatja* című könyvére, az utóbbi évek egyik legkiválóbb államtörténeti összefoglalására utalnunk – és Oroszország történetének, az orosz cári birodalomnak és a mögötte álló (ortodox egyházi) ideológiának.

A könyvével egyező című bevezető tanulmány (*Abszolutizmus és isteni jogalap*, 11–38. o.) döntően az abszolutizmus elméletével foglalkozik. Áttekinti a kérdéskörrel kapcsolatos korabeli és történettudományi felfogásokat, definiálja a legfontosabb kapcsolódó fogalmakat, ismerteti az abszolutizmus mint eszme és az abszolút monarchia mint kormányzati módszer történetét (amely a maga ideáltipikus formájában, mint mindenre kiterjedő monarchikus hatalom valószínűleg soha, sehol nem tudott megvalósulni, egy sajátos kormányzati modell leírására azonban megfelelő). Kitér a francia, angol, dán és orosz alkotmány- és jogtörténet néhány jellemző intézményére is, melynek során cáfolja a sztereotípiát, hogy a Napkirály Franciaországa tökéletes, modellértékű abszolutista állam lett volna.

Oroszország vonatkozásában pedig részletesen ismerteti a cári hatalom politikai, ideológiai bázisát.

A tanulmány második, lényegesen rövidebb része az isteni jogalap témakörével foglalkozik, J. N. Figgis *The Divine Right of Kings* című műve alapján nyolc pontban foglalva össze ennek tényezőit, ezt követően pedig – a legújabb angolszász politikatörténeti művekkel is foglalkozva – történeti példákkal és intézményekkel is illusztrálva azokat. Egyértelművé teszi, hogy a királyi hatalom isteni jogalapja nem feltétlenül jelenti az abszolutisztikus királyi hatalom alapját: tehát az isteni jogalap hirdetői nem vallották szükségszerűen a királyi teljhatalom elvét.

Sashalmi Endre saját kutatásaiból vett megállapításait az európai és angolszász szakirodalom legújabb eredményeivel szintetizálja. A szöveggyűjteményhez írt, tudományos igényességű, de ennek ellenére (sőt, ezzel együtt) olvasható és érdekesítő tanulmánya minden bizonnyal a téma jelenleg Magyarországon elérhető legkorszerűbb összefoglalásának tekinthető, így a forrásközlés mellett és attól függetlenül is vitathatatlan értéket kölcsönöz ennek a (sajnos kereskedelmi forgalomban rendkívül nehezen beszerezhető) kötetnek.

Képes György

Kecskés László, a civilizisztika kiváló pécsi professzora 2004-ben bocsátotta útjára *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben* címet viselő monográfiáját (Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004 – ISBN 963 9542 32 6). A könyv új, bővített kiadására a HVG-ORAC kiadó vállalkozott.

A szerző célja az volt, hogy a magyar és egyes európai jogrendszerek, valamint a nemzetközivé váló polgári jog egyetemi oktatásához történeti áttekintéssel szolgáljon. Művében tézisként kezeli, hogy a jogi szabályozás és kultúra nem egymást kizáró fogalmak, ezért az egyes nemzetek, országok jogrendszerének bemutatásakor törekedett a politikatörténeti háttér részletes ismertetésére is.

Könyve elején Kecskés professzor a jog-összehasonlítás, mint elemző tudomány sajátosságait veszi górcső alá. Megállapítása szerint a sajátjuktól eltérő jogrendszerek tanulmányozása már az ókori görögöktől sem volt idegen, azonban a mai értelemben vett jog-összehasonlítás két eszmetörténeti áramlat, a romantika és a racionalizmus találkozásából eredeztethető. A jog fejlődésével foglalkozó íráskor virágkora a 19. századra tehető, mivel Maine, Kohler

A polgári jog európai összehasonlító története

Kecskés László:

A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009, 548 p.
ISBN 963 2580 66 1

és társaik így kívánták igazolni, s egyben bemutatni az emberiség haladását. Az új tudomány hivatalosan az 1900-as párizsi kongresszust követően nyerte el az egyes ágazati jogtudományok között az öt megillető helyet, majd a második világháború utáni, a nemzetek összefogását sürgető politikai légkörnek köszönhetően rendkívül felértékelődött.

Mindettől függetlenül megállapítható, hogy az európai magánjog római jogi gyökerekből táplálkozik. A szerző rendkívül alaposan mutatja be az ókori (császárkori) Róma köztörténetét meghatározó személyiségek tevékenységét, ezáltal az egyes – a korban kialakult – jogforrások mélyebb megismerését is elősegíti.

Külön elemzi – eredeti és a későbbi jogtudomány meghatározó jellegük miatt – a gaiusi *Institúciókat*, és természetesen önálló szerkezeti egységet szentel a iustinianusi törvénytűnek, valamint utóhatásainak. A glosszator és kommentátor iskola bemutatását követően a kibontakozó ius patriumról is hasznos információkat kapunk a könyvből. A történelmi változásokat követve a kánonjognak a magánjogra gyakorolt hatásáról is értekeznek a szerzők.

Az egyetemes jogtörténettel foglalkozó összefoglaló munkákkal összehasonlítva Kecskés könyvének érdeme, hogy egyes államok jogát a szokásosnál behatóbban vizsgálja. Így tesz a francia polgári joggal is, amikor szinte napjainkig áttekinti annak fejlődését – hiánypótló és a jogtörténeti oktatásban is jól használható ismeretanyagot kínálva ezzel az érdeklődőknek. Részletesen ismerteti a francia állam szervezeti sajátosságait, különös tekintettel a bírósági rendszer és a jogforrások fejlődésére. Nem feledkezik meg a nagy francia jogtudósok (Rogerius, Placentinus, Hugo Donellus, Jean Domat) munkásságának ismertetéséről sem, és különösen érdekesek azok a fejtegetések, amelyek a megszülető kereskedelmi jogról és az úgynevezett vásári jogról szólnak. A társasági jog művelői számára hasznos lehet a *fonds de commerce* intézményének ismerete is, amely a goodwill fogalmával mutat némi rokonságot. A szerző szerint ez a fogalom egy inkorporális tulajdont takar, amely az ügyfelekhez való jogban testesül meg, akik a fonds-hoz a kiaknázására szolgáló elemeken keresztül kapcsolódnak. Mint ahogy az angol jog *trust* fogalmának megértéséhez annak történelmi kialakulását is tanácsos tanulmányozni, haszonnal forgathatják a könyvet a francia kereskedelmi jog intézményei iránt érdeklődők is. Természetesen a *Code civil* főbb elveit és szabályait is összefoglalja a szerző, ismertetve egyúttal azt a történelmi háttérrel, amely a törvénykönyv születését inspirálta.

A francia jogfejlődés korai szakaszához hasonlóan az itáliai jogéletben is problémát okozott a területi széttagoltság és az ebből fakadó jogi partikularizmus. Az 1600-as évekig az élő jog részének számítottak az ókor és a középkor nagy jogtudósainak véleményei, bevett szokás volt egy ügy eldöntése kapcsán őket idézni, ám ez nem kedvezett a jogrendszer áttekinthetőségének. Ezért ún. citációs törvényekkel és kompilációs gyűjteményekkel némileg egységesebb joganyagot próbáltak kidolgozni – több-kevesebb sikerrel. Valójában csak a királyság 1861-es kikiáltását követően vált alkalmassá a politikai légkör a jogi egység megteremtésére, ám a 19. század végére, a szárd jogot alapul véve, sikerült minden jogterületen kódexeket alkotni.

Kecskés vizsgálta az alkotmánytörténet meghatározó elemét jelentő németalföldi államok polgári jogának fejlődését is. Részletesen megismerhetjük Németalföld államainak történetét, és a holland államfejlődés kapcsán Grotius munkásságát is. A szerző érdekes kísérlete, hogy a holland jog fejlődésétől elkülönítve tárgyalja Belgium és Luxemburg polgári jogának

kialakulását, egészen az elmúlt évtizedek jogegységesítési törekvéseiig.

Külön fejezetet kapott a könyvben a német, az osztrák és a svájci polgári jog is. A szerző a német polgári jog bemutatásakor is alapos történelmi és társadalomtörténeti áttekintést nyújt. A verduni szerződésről (843) és a birodalmuk felemelkedését elősegítő császárokról (Barbarossa Frigyes, IV. Károly) megemlékezve részletesen elénk tárja a szokásjog írásba foglalásának körülményeit, bemutatva a legfontosabb szokásjogi tükröket (Szász, Sváb és Frank Tükör). Álláspontja szerint a német jogfejlődésre a polgári jog kialakulásának idején az ún. városi jogkönyvek és a – nagyrészt az egyetemi oktatásnak köszönhetően – továbbélő római jog is hatott, és ezekre épülve a 16. századra kialakult a „német pandektisztikának” nevezett gyakorlati jogi irányzat. 1789-től a Gustav von Hugo göttingeni professzor, majd később Friedrich Carl von Savigny nevéhez köthető történeti jogi iskola is elkezdte bontogatni a szárnyait. A továbbiakban az „usus modernus Pandectarum” anyagát a természetjogi irányzat (Pufendorf, Thomasius és Wolff) is gazdagította, ennek hatása érzékelhető volt pl. az Osztrák Polgári Törvénykönyv megalkotása folyamán. Már-már jogbölcseleti publikációba illő részletességgel szól a szerző az érdekkutató jogtudománynak (Jhering) a polgári jogra gyakorolt hatásáról is, amelyek a Bürgerliches Gesetzbuchot (BGB) megelőző német kodifikációs törekvésekben is felismerhetőek voltak, és a német jog fejlődéséről szóló szerkezeti egységet a BGB olyan részletekbe menően alapos bemutatása zárja, amely önálló tanulmányként is megállná a helyét.

Az osztrák polgári jogról szóló fejezet sem nélkülözi a jogfejlődést befolyásoló történelmi háttér ismertetését. A fejezet középpontjában az osztrák polgári törvénykönyv születése áll, amelynek előmunkálatai a szerző szerint már a 18. század közepén megkezdődtek, és amelynek szövege a 1811. június 11-én megjelent pátensszel vált ismertté. A törvénytörvény színvonalát igazolja, hogy gyakorlatilag 1812. január 1. óta ez a dokumentum maradt – természetesen számos módosítást követően – az osztrák Polgári Törvénykönyv.

Hasonló utat járt be a svájci jogegységesítés is, amely kantonális szinten a 19. század közepén fejeződött be. A kibontakozó polgári jogi kodifikáció alapjául ezt követően a Buntschli által szerkesztett 1856. évi zürichi Ptk. (Privatrechtliches Gesetzbuch für den Kanton Zürich) szolgált. Az 1907-ben elkészült svájci ZGB (Zivilgesetzbuch) és OR (Kötelmi törvény, 1911) azért is jelentős helyet foglal el a jogtudományban, mert ez az első modern magánjogi törvénykönyv, amely az individualisztikus társadalmi felfogásról áttért az organikus társadalmi felfogásra. A ZGB sajátossága még, hogy – ellentétben a BGB-vel – nem tartalmaz Általános Részt, mivel a ZGB alkotói nem törekedtek minden jogviszony átfogó és hézagmentes szabályozására. Szabályai inkább elvszerűek és a jogalkalmazás relatív szabadságával is számolnak (lásd a bírói jogalkalmazásról szóló 1. cikk [2] bekezdését), ami

azért is fontos, mivel néhány svájci kantonban még ma is laikus bírák döntenek első fokon, akiket tanult bírósági tisztviselők (Gerichtsschreiber) segítenek a határozatok megszövegezésében.

Kecskés professzor könyvének zárófejezete az európai magánjog egységesítésének főbb állomásait mutatja be. A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciának, majd az 1926-ban alapított UNIDROIT-nak (International Institute for the Unification of Private Law) köszönhetően a magánjog egységesítése napjainkban világméretűben, kormányközi szinten folyó tevékenység. Ezt a folyamatot kedvezően befolyásolta az is, hogy az ENSZ Közgyűlése 1966. december 17-én magyar kezdeményezésre létrehozta az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságát (UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law), és az – akkori – EGK (Európai Gazdasági Közösség) álla-

mai között is élénk együttműködés folyt a jogegységesítés érdekében (pl. Brüsszeli Egyezmény, Luganói Egyezmény, Római Egyezmény). Az Európai Szerződési Jog Alapelvei – amelyek 1999-es megalkotása az ún. Lando-bizottság nevéhez fűződik – is ennek a nemzetközi folyamatnak az eredményei, és napjainkban az Európai Bizottság fő törekvései között foglal helyet az európai szerződési jog kialakítása is.

Kecskés László kötete egy, a magánjog fejlődésével és egységesítésével foglalkozó hosszabb mű előzetesen megírt része. Az anyaggyűjtésben a szerző nagymértékben támaszkodott fiatal kollégáira, a pécsi civilisztikai iskola tanársegédeire és doktoranduszaira, ezért az impozáns forrásjegyzékkel ellátott könyv több jogterület, így a jogtörténet művelői számára is hasznos olvasmány lehet.

Kiss Bernadett

Ha Európában és azon belül a Németország és Oroszország közötti ún. köztes térségben szeretnénk olyan államot, illetve népet keresni, amely államfejlődési körülményei, történelme és ebből adódóan jogtörténete tekintetében legjobban hasonlít a magyar viszonyokhoz, akkor nagy valószínűséggel a cseheknél állna meg a keresgélés. A magyarokhoz hasonlóan a cseh nép is már a kora középkorban létrehozta önálló államiságát, amelynek tradíciói napjainkig meghatározóak a két nép történelmi emlékezetében. 1526-ban mindkét középkori királyság a nagy közép-európai birodalmat megszervező Habsburgok uralma alatt találta magát, amelyből ugyan időnként sokat profitáltak, de közben komoly veszteségeket is szenvedtek. Ezt az uralmat ugyanis nem fogadták mindig azonos lelkesedéssel a cseh és a magyar rendek, valamint a velük együtt élő népek, sőt néha komoly, az egész kontinentst megrengető függetlenségi küzdelmeket is vívtak ellene. A Habsburg-ház azonban soha nem olvasztotta be ezeket az országokat egy egységes, homogén szerkezetbe, így a Szent Vencel-i és Szent István-i Korona országai meg tudták tartani markáns közjogi és magánjogi arcukat. Igaz, a magyarok jobban, mint a cseh nép. A fejlődési alaptendenciákat tekintve hasonló a két nép 1918 utáni és különösen 1948 utáni sorsa is. Azt sem szabad elfelejteni, hogy mindkét ország történetében fontos szerephez jutott a nemzetiségi kérdés, hiszen mindkettő – legalább a 20. század első feléig – többnemzetiségű állam volt. Ebből kiindulva érdekes és tanulságos bemutatni, hogy a cseh jogtörténészek jelenleg hogyan dolgozzák fel és mutatják be joghallgatóinknak országuk és jogrendszerük történelmét.

A cseh jogtörténet új egyetemi tankönyve

Ladislav Vojáček – Karel Schelle – Vilém Knoll:
České právní dějiny
 Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.,
 Plzeň, 2008, 684 p.
 ISBN 978-80-7380-127-4

A cseh- és morvaországi egyetemistáknak szánt legújabb cseh jogtörténeti tankönyv 2008 októberében

látta meg a napvilágot. A kötet három szerzője a napjainkban működő cseh jogtörténészek és oktatók két nemzedékhez tartozik: az 1952-es születésű Ladislav Vojáček és Karel Schelle már néhány évtizede a pályán van (Vojáček 2003-ban Pozsonyban már publikált egy önálló cseh jogtörténeti tankönyvet), az 1977-es születésű Vilém Knoll pedig a cseh jogtörténészek fiatal, de sokat publikáló és szerkesztő nemzedékének tagja. Az egyes korszakok feldolgozásának felosztásában viszont a születési dátumukhoz képest fordított sorrend érvényesült – a legfiatalabb Knoll írta meg a régi cseh jogtörténeti részeket, egészen 1620-ig, két idősebb kollégája pedig, egymással megosztva, az 1620–1992 közötti fejezeteket.

A szerzők legalább egy tekintetben úttörő vállalkozásba kezdtek. A közel 700 oldalas könyvben megpróbálták fogyasztható és tanulható formában összefoglalni a teljes cseh jogtörténetet a mítikus szláv kezdetektől egészen az új, demokratikus cseh alkot-

